

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Стрілецької Оксани Василівни «Принцип змагальності в
кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи
вдосконалення», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У зв'язку зі змінами в соціально-політичному житті нашої держави і реформуванням правової системи, принцип змагальності набув нового звучання, оскільки реформа кримінального процесу найтіснішим чином пов'язана зі змагальністю. Нині процесуалісти вельми активно обговорюють значення основних засад кримінального процесу і насамперед змагальність. Починаючи з 1991 року кримінальне процесуальне законодавство розвивається шляхом більшої демократизації та розширення змагальних засад у кримінальному процесі. Це і зрозуміло. Змагальність має вельми істотне значення для всієї системи кримінального процесу і багато в чому вона визначає правове становище і взаємовідносини учасників процесу між собою, а також відносини учасників процесу і суду.

Відзначимо, що теоретичні розробки проблеми змагальності в даний час залишають бажати кращого. Багато питань, що мають значення для реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі, ще недостатньо розроблені, є дискусійними. Акцентуємо увагу на тому, що багато положень чинного КПК України сформульовані таким чином, щоб забезпечити неупереджене і повне дослідження обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також прийняття у зв'язку з цим справедливого рішення. Однак, низка норм КПК України, що регламентують процесуальні права й обов'язки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також порядок реалізації ними своїх повноважень на досудових стадіях, все ще викладені без урахування гарантії забезпечення принципу змагальності. Зазначені обставини нерідко призводять до утисків прав учасників кримінального процесу з боку захисту та необґрунтованого обмеження їх можливості відстоювати свої законні інтереси.

Вищевикладене обумовлює необхідність глибокого, всебічного, комплексного аналізу та наукового осмислення правової природи, значення і механізму реалізації принципу змагальності, а також розробки науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних норм кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, що і зумовлює актуальність проведеного дисертантом дослідження.

Про актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження свідчить також те, що роботу виконано відповідно до Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12.01.2011 р. № 24/2011; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, схваленої Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 р. №463.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджений теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й міжнародної практики в даній сфері.

Передусім, позитивним слід визнати чітке визначення автором об'єкта і предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні нечасто зустрічається в наукових роботах такого рівня. Правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило дисертанту зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку. Ба більше, під час підготовки дисертаційного дослідження в комплексі

використано сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Загальнонаукові методи пізнання сприяли створенню цілісного уявлення про досліджуване явище. Діалектичний підхід дав змогу всебічно та об'єктивно розглянути принцип змагальності, його теоретичну модель у юридичній науці. Всебічність дослідження ролі та призначення принципу змагальності в кримінальному процесі можлива лише на основі системно-функціонального підходу, суть якого полягає, по-перше, у тому, що всі правові явища необхідно досліджувати в їхньому системному та нерозривному зв'язку; по-друге, у їхній взаємодії та взаємовпливі. При розгляді окремих питань у роботі застосовувалися: історичний метод використовувався при дослідженні історії становлення принципу змагальності в кримінальному процесі; логічний метод сприяв формуванню сутності та змісті принципу змагальності, виокремленню елементів зазначеного принципу та виявленню його особливостей на різних стадіях кримінального процесу; формально-юридичний метод використовувався під час вивчення нормативно-правового матеріалу та його тлумачення; порівняльно-правовий метод використовувався під час зіставлення норм, що закріплюють реалізацію принципу змагальності в правових системах країн як англосаксонської правової сім'ї (системи загального права), так і романо-германської; інформаційно-аналітичний метод – при аналізі та узагальненні емпіричних матеріалів та матеріалів періодичних видань; структурний метод допоміг виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення норм, які регламентують зміст і реалізацію принципу змагальності в кримінальному процесі; метод моделювання сприяв розробці організаційних аспектів вдосконалення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі. Усі зазначені методи застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження.

З аналізу дисертації видно, що під час проведеного дослідження було використано не лише юридичну літературу, а й цінний емпіричний матеріал, що дозволило дисертанту досягти високого ступеня обґрунтованості наукових

положень, висновків і рекомендацій. Очевидно, що автор, працюючи над написанням дисертації, дотримувався процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу. У процесі дослідження дисертант не абстрагувався у наукову розробку проблеми, а поставив конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило одержати практичні результати, сформулювати корисні для практичного застосування висновки.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети та виконав поставлені завдання. Причому, сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Загалом на сторінках дисертації автору вдалося розгорнути цікаву дискусію, використавши широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз актуалізованої проблеми.

Отже, гарантією достовірності й теоретичної обґрунтованості наукових положень, сформульованих автором висновків і рекомендацій, є правильно визначені мета й завдання дослідження, структура та логіка викладеного матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертація є комплексною спробою, за допомогою використання сучасних методів наукового пізнання та на підставі опрацювання наукових праць вчених, національного та міжнародного законодавства і практики його застосування, розкрити стан, проблеми реалізації та перспективи вдосконалення принципу змагальності в кримінальному процесі. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем.

У роботі враховано положення як національного, так і міжнародного

законодавства, проаналізовано теоретичний та практичний матеріал, що стосується проблематики реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі.

Переважна більшість положень, винесених автором на захист, та висновків, є новими або містять значну частку новизни. Зокрема, дисертантом надано авторську періодизацію історії становлення принципу змагальності в кримінальному процесі. Дисертантом виокремлено: Імперський період (початок XVIII ст. – 1917 рік), під час якого кримінальний процес не мав чіткого поділу на попереднє і судове слідство. Сам процес характеризувався пасивністю судді та суто активною участю обвинувача. В подальшому, після судової реформи Олександра II, слідчо-обвинувальний процес на стадії попереднього слідства зберіг яскраво виражені розшукові начала, а на стадії судового розгляду набув змагальних начал. Суд отримав право заповнювати пізнання своїм допитом, виправляти неповноту й помилки сторін; Радянський період (1917 – 1991 роки), до 60-х років, фактично, кримінальний процес відповідав інквізиційній формі. Починаючи з 60-х років кримінально-процесуальне законодавство зазнало істотних змін. Змагальність стала не просто носити суто декларативний характер, а являти собою частину механізму для забезпечення справедливості під час судового розгляду. Вона почала діяти як інструмент, спрямований на врівноваження інтересів держави та інтересів осіб, залучених у процес. Водночас це не призвело до розподілу функцій у кримінальному процесі та не запровадило достатніх гарантій для забезпечення обвинуваченим та підозрюваним усього обсягу прав на захист від обвинувачення та підозри. Пріоритетним вважалося не змагання сторін, а досягнення завдань соціалістичного правосуддя, діяльність державних органів (попереднього слідства, прокуратури і суду); Новітній період (1991 рік – теперішній час). Після розпаду СРСР і переходом до побудови в Україні демократичної, правової, європейської держави законотворча діяльність щодо вдосконалення реалізації принципу змагальності почала набувати системного характеру. Конституція України 1996 року, а згодом і КПК України 2012 року закріпили

змагальність в якості одного з основоположних принципів кримінального процесу. Елементи змагальності знайшли своє якісне вираження не тільки під час судового провадження, а й на стадії досудового розслідування.

Слушною слід визнати позицію дисертанта, який констатує, що принцип змагальності характеризується наявністю чотирьох взаємозалежних елементів: стороною обвинувачення та стороною захисту; закріпленими засобами діяльності сторони обвинувачення та сторони захисту; відокремленням функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду; об'єктивним та неупередженим судом. Лише наявність усіх цих елементів без жодних застережень, припущень, винятків тощо дозволяє класифікувати процес як такий, що відповідає принципу змагальності.

Можна погодитися з пропозицією автора, щодо необхідності розширення повноважень захисника з метою активізації його діяльності в реалізації принципу змагальності на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим запропоновано: закріпити в КПК України форму протоколу для фіксації стороною захисту результатів опитування осіб; передбачити відповідальність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб за невиконання клопотань сторони захисту щодо надання необхідних речей та документів; доповнити КПК України правилом, поклавши на слідчого, прокурора обов'язок своєчасно повідомити захисника про час і місце проведення слідчої (розшукової) дії, в якій він має право взяти участь; наділити адвоката правом на формування досьє адвоката, складання «висновку захисника» (захисного акту) та направлення їх до суду разом із обвинувальним актом сторони обвинувачення.

Досить цікавою є думка дисертанта з приводу розширення змагальних начал під час судового розгляду. У зв'язку з цим запропоновано: передбачити, що під час розгляду скарги на рішення, дій чи бездіяльність слідчого, прокурора участь в процесі оскарження повинні брати всі зацікавлені сторони; доповнити КПК України нормою, наступного змісту: «сторона обвинувачення має право під час судового розгляду ставити запитання, подавати свої

зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу»; поширити обов'язкову участь захисника на кримінальні провадження щодо тяжких злочинів.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить покращити змагальність кримінального процесу.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача. Основні положення та висновки дисертації опубліковано в 9 наукових працях, зокрема: 4 статті у фахових виданнях з права; 1 стаття у не фаховому виданні, 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Список зазначених праць наведено в дисертації у повному обсязі. Публікації відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Анотація оформлена згідно чинних вимог, у розширеній формі повністю розкриває основні положення дисертаційної роботи, не містить інформації, яка відсутня в роботі.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертанта на такі дискусійні положення:

1. Робота виглядала б дещо змістовнішою за умови, що при проведенні аналізу зарубіжного досвіду законодавчого закріплення змагальності було б використано досвід не тільки США, Англії та країн ЄС, а також групи пострадянських країн, до якої входить Україна. Ґрунтовний аналіз особливостей реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі пострадянських країн значно посилив би висновки і дав би змогу отримати додаткові дані, спрямовані на покращення змагальних засад в кримінальному процесі України.

2. Заслуговує на увагу висновок дисертанта про необхідність винесення питання забезпечення реальної змагальності в кримінальному судочинстві до спеціальної ухвали Пленуму Верховного Суду. Автор відзначає, що даний

документ має висвітлити проблематику тлумачення норм, що впливають на реалізацію змагальності процесу в повсякденній практиці судів. Разом із тим, висновки автора були б більш обґрунтованими, якби Стрілецька О.В. запропонувала власне бачення такого «роз'яснення» з його відображенням в додатках.

3. Дисертаційна робота суттєво виграла б, якби автор дослідив окремі аспекти підвищення рівня змагальності в кримінальному процесі через призму використання технологій штучного інтелекту. Зокрема, було б корисно проаналізувати, як ШІ може сприяти змагальності під час судового розгляду справи. Включення такого аналізу дало б змогу не тільки розширити теоретичну базу дослідження, а й запропонувати конкретні практичні рекомендації щодо впровадження ШІ в судову систему. Це могло б стати значущим внеском у розвиток кримінального процесу, орієнтованого на високі стандарти правосуддя та захист прав учасників процесу.

В той же час, вказані зауваження носять дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і високий науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень інших авторів; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими. Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються

науковою новизною та мають значення не лише для теорії кримінального процесу, але й для правозастосовної практики.

Отже, дисертація, представлена Стрілецькою Оксаною Василівною, є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові науково-обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку української науки кримінального процесу та правозастосування.

Зважаючи на викладене, вважаю, що дисертація на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Стрілецька Оксана Василівна, заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Директор Навчально-наукового інституту права
імені князя Володимира Великого
ПАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Анатолій КИСЛИЙ